

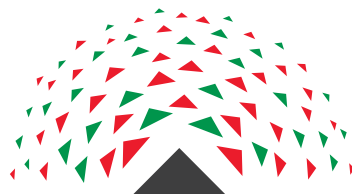

A katarai válság első fél éve (2.) Regionális és nemzetközi következmények

The First Half Year of the Qatari Crisis (2)
Regional and International Implications

Szalai Máté

E-2017/42.

KKI-elemzések

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

Külügyi és Külgazdasági Intézet

Szöveggondozás és tördelés:

Tevelyné Kulcsár Andrea

A kiadó elérhetősége:

H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.

Tel.: + 36 1 279-5700

Fax: + 36 1 279-5701

E-mail: info@ifat.hu

<http://kki.hu>

© Szalai Máté, 2017
© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2017
ISSN 2416-0148

Összefoglalás: A kuvaiti közvetítés és az amerikai fellépés ellenére fél év alatt sem sikerült megoldani a 2017. június 5-én kirobbant katarai válságot. Egyelőre Katar és az ellene felállt koalíció (Bahrein, az Egyesült Arab Emírségek, Egyiptom és Szaúd-Arábia vezetésével) egyaránt kompromisszumképtelennek tűnik. A kétrészes elemzés* második felének célja a válság regionális (perzsa-öbölbeli) és nemzetközi (közel-keleti) következményeinek a számbavétele, illetve két kérdés megválaszolása: hogy sikeresnek tekinthető-e a Katar-ellenes fellépés, és mire számíthatunk a jövőben.

Abstract: *Despite the Kuwaiti mediation efforts and American actions, the Qatari crisis – which broke out on the 5th of July, 2017 – remains to be unsettled even after half a year. Both Qatar and the coalition against it led by Bahrain, Egypt, Saudi Arabia and the United Arab Emirates seem uncompromising. The aim of the second issue of the two-part analysis is to describe the regional implications of the crisis in the Persian Gulf, and the international implications within the Middle East and to answer two questions – can the actions against Qatar be considered successful and what are the prospects for the future.*

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

1. A katarai válság az Öböl Menti Együttműködési Tanács (*Gulf Cooperation Council*, GCC) kiüresedésének vagy felbomlásának kockázatával jár. Az integráció hat tagállama (Bahrein, az Egyesült Arab Emírségek [EAE], Katar, Kuvait, Omán, Szaúd-Arábia) közötti biztonságpolitikai percekciók már az elmúlt években is látványosan távolodtak egymástól, így Katar elszigetelésének kísérlete ebből a szempontból csak a jéghegy csúcsát jelenti.
2. Közel-keleti viszonylatban a katarai válság elsősorban Iránnak kedvezett. Törökország az embargó alá vett országot támogatja, Egyiptom pedig a koalícióban való részvétellel Szaúd-Arábia és az EAE mellé állt; ám míg Ankara nyitott a másik oldal felé, Kairó ezt nem tette meg.
3. A globális nagyhatalmak közül senkinek sem állt érdekében a válság kirobbanása, ugyanakkor a fontosabb szereplők (az Amerikai Egyesült Államok, az Európai Unió, Oroszország és Kína) egyike sem tudja döntő mértékben elősegíteni a megegyezést.
4. A válságot kirobbantó felek eltérő és közös érdekekkel is rendelkeztek Katar kapcsán, általánosságban ugyanakkor nem jelenthető ki, hogy a Katar-ellenes országok elérték volna a céljaikat. Ehhez a legközelebb az Egyesült Arab Emírségek áll, amely versenyelőnyre tehet szert Dohával szemben.

* Az elemzés készítése során a szerző felhasználta a 2017. október 30. és november 4. között Bahreinben és az Egyesült Arab Emírségekben tett kutatóútja eredményeit is. A nem lehivatkozott állítások az e kutatóút során folytatott bizalmas interjúkból származnak.

5. A válság lehetséges kimenetelei közül annak hosszú távú fennmaradása és a GCC kiüresedése, valamint a felek zárt ajtók mögött történő megállapodása tűnik a legvalószínűbbnek. Ugyanakkor rövid távon egyik fél kapitulációjára sincs komoly esély.

BEVEZETÉS

Fél éve, 2017. június 5-én robbant ki a katarai diplomáciai válság, amely során Szaúd-Arábia, Egyiptom, az Egyesült Arab Emírségek és Bahrein kezdeményezésére több ország megszakította a diplomáciai kapcsolatait Katarral, a szomszédos országok pedig lezárták a vele közös tengeri, légi és szárazföldi határait. A Kuvait által vezetett közvetítési kísérlet és a szeptemberben megfigyelt, de csak „pillanatokig” tartó katarai-szaúdi közeledés ellenére a válság a mai napig megoldatlan. E tény megkérdőjelezte az Öböl Menti Együttműködési Tanács létjogosultságát, a Perzsa-öböl (a továbbiakban: Öböl) térségének stabilitását.

Miután [az elemzéssorozat első részében](#) a válság belpolitikai és gazdasági dimenzióit elemeztem, most a külpolitikai síkon vizsgálom meg az események hatásait. Mivel a krízis alapvetően nemzetközi természetű, így a kitörése [okai](#) és a kimenetelét befolyásoló tényezők is a nemzetközi térben találhatóak. Az azonosításukhoz először Katar legszűkebb régióját, az Öböl Menti Együttműködési Tanácsot vizsgálom meg, valamint a Katar-ellenes koalíció tagjainak speciális érdekeit. Ezt követően a válság tágabb nemzetközi környezetét mutatom be, elsősorban a Közel-Keletre és a globális nagyhatalmakra koncentrálva. Végül a kutatás két fő kérdésére – hogy a katarai válság első fél évének tapasztalata szerint az azt kirobbantó koalíciónak sikerült-e elérnie a céljait, valamint hogy milyen lehetséges kimenetelei lehetnek a válságnak – adok választ.

REGIONÁLIS KÖVETKEZMÉNYEK – AZ ÖBÖL MENTI EGYÜTTMŰKÖDÉSI TANÁCS

A Katar-ellenes koalíció négy kezdeményezőjéből – Bahrein, az Egyesült Arab Emírségek, Egyiptom és Szaúd-Arábia – három az Öböl Menti Együttműködési Tanács tagja, így az eseményeket a GCC-n belüli törésvonal megnyilvánulásának tekinthetjük.

E törésvonalak létéről tanúskodnak a koalíció hivatalos követelései is. Az embargó és az elszigetelési kísérlet bejelentésekor ugyanis a terrorizmus támogatásával és a belügyekbe való beavatkozással vádolták Katart, illetve indokolták az intézkedéseket – hivatalosan azonban csak több mint két héttel később [hozták nyilvánosságra](#) a Dohával szembeni konkrét elvárásokat. A tizenhárom tételt tartalmazó követelményt öt nagyobb csoportba tudjuk rendezni:

- három foglalkozott a terrorizmussal (minden kapcsolat megszüntetése terrorista csoportokkal, a nekik folyósított pénzügyi támogatás beszüntetése, terrorista személyek átadása);
- kettő kifejezetten a belügyekbe való beavatkozást tiltotta meg (más országok politikai ellenzékének, elsősorban a Muszlim Testvériségnek juttatott támogatások megszüntetése, a koalíció államai által körözött egyének katari állampolgársághoz juttatásának befejezése);
- kettő a Katar által irányított médiumok működésének kívánt véget vetni (az al-Dzsazíra tévéadó leállítás, a Katar által támogatott hírlapok és híroldalak felszámolása);
- három Katar külpolitikájával foglalkozott (az Iránnal való diplomáciai és védelmi kapcsolatok megszüntetése, az országban lévő török katonai jelenlét felszámolása, valamint a katari politikának az Öböl menti és egyéb arab államokéhoz való igazítása katonai, politikai, szociális és gazdasági téren egyaránt);
- három pedig általános rendelkezéseket tartalmazott (jóvátétel és kompenzáció fizetése a katari politikák miatt keletkezett emberi és anyagi károkért, a rendszeres [havi, negyedévi, majd éves] pénzügyi ellenőrzésekhez való hozzájárulás az állami kiadások felett, valamint az összes követelésbe való beleegyezés 10 napon belül).

Végigtekintve a listán, azonnal [kétségesnek tűnik](#), hogy az ott szereplő követelésekbe egy szuverén állam bele tudna-e egyezni – elsősorban a külpolitikai függetlenség korlátozásába és az állami költségvetés külső felügyelet alá helyezésébe. Éppen ezért lehetséges, hogy a listát csak azért állították össze a felek, hogy annak elutasítására hivatkozva befolyásolják a közvéleménynek a válsággal kapcsolatos megítélését.

Kuvait, amely magára vállalta a közvetítő szerepét, a tíznapos határidő lejárta előtt két nap haladékot alkudott ki Katar számára, ám Doha azt követően sem teljesítette a követeléseket: irracionálisnak, teljesíthetetlennek és végrehajthatatlannak [nevezte](#) azokat. Július 5-én (egy hónappal a válság kitörése után) a koalíció külügyminiszterei [Kairóban találkoztak](#), hogy megvitassák a katari vonakodás következményeit. A megbeszélést követő sajtótájékoztatón a felek [új szankciókat helyeztek kilátásba](#), de továbbra sem történt drasztikus változás. Ezt követően a tizenhárom követelést [leváltotta](#) hat, határidő nélkül teljesítendő „alapelv” kimondása. Ezek a következőképpen szóltak, részben átfedve egymást:

1. Az extrémizmus és a terrorizmus minden formájával szembeni küzdelem iránti elköteleződés.
2. Mindenfajta, a gyűlöletet és erőszakot támogató tett megszüntetése.
3. A 2013-as rijádi megállapodás és az ahhoz kapcsolódó 2014-es végrehajtási mechanizmus tiszteletben tartása (amelyek elsősorban az egymás belügyeibe való be nem avatkozásról és egymás biztonságpolitikai prioritásainak a tiszteletben tartásáról szóltak).

4. A májusi rijádi arab–muszlim–amerikai találkozó kimenetele iránti elköteleződés.
5. A belügyekbe való beavatkozástól való tartózkodás.
6. A nemzetközi közösség minden államára vonatkozó, a nemzetközi béke és biztonság betartásával, valamint az extrémizmus és a terrorizmus minden formája ellen való harccal kapcsolatos kötelezettségek tiszteletben tartása.

A követeléseknek alapelvekre történt átváltásáról, valamint a határidő be nem tartása utáni következmények hiányáról nem alakult ki egységes álláspont a nemzetközi közvéleményben. Alapvetően két ellentétes narratívával találkozhatunk. Egyrészt sokan arra számítottak, hogy a kairói találkozón a válság eszkalálódik (pl. Katart kizárják a GCC-ből). Az, hogy ez nem következett be, a fenyegetés gyengeségét mutatta. Ugyanis mivel a koalíció nem tudott további intézkedéseket foganatosítani, lehetséges, hogy már kijátszotta minden kártyáját, és nem maradt más eszköze az érdekei érvényesítésére. Másrészt azonban az alapelvek általánossá tétele, a Törökországra, Iránra és az al-Dzsazírára vonatkozó követelések elvetése azt is mutathatja, hogy a koalíció racionális lépésként kivette a más államok számára is kellemetlen pontokat, ám továbbra is fenntartja a nyomást Kataron, ami elégséges lehet a koalíció céljainak az eléréséhez. Az embargó fennmaradása ugyanis – legalábbis elméletileg – önmagában is tárgyalóasztalhoz kényszerítheti Katart, hiszen a versenyképessége folyamatosan romolhat ([lásd az elemzés első részét](#)).

A következő hónapokban sem nagymértékű előrelépés, sem a válság látványos eszkalációja nem történt. Ahogy azonban Katar [egyre szorosabbra fűzte a kapcsolatait Iránnal](#), hogy könnyebben tudja kezelni az embargó hatásait, a koalíció tagjainak a retorikája is úgy erősödött. Szeptemberben a szóbeli feszültség tovább nőtt, miután az Arab Liga kairói csúcstalálkozóján egy katari diplomata „kutyáknak” [nevezte a kvartett vezetőit](#).

Szeptemberben úgy tűnt, előrelépés történhet a válság megoldása felé: Donald Trump amerikai elnök erőfeszítéseinek köszönhetően Tamím katari emír és Mohamed bin Szalmán szaúdi trónörökös [telefonon beszélt egymással](#) a feszültségek csökkentése érdekében. Az „áttörés” azonban csak pillanatnyinak bizonyult. Mivel a katari hírügynökség a telefonbeszélgetésről szóló híradásában nem hangsúlyozta ki, hogy azt Tamím emír kezdeményezte, a szaúdi kormány a tények eltorzításával vádolta meg Dohát, és elutasított minden párbeszédet a két ország között.

Decemberre a válság kapcsán a legfontosabb kérdéssé a hagyományosan év végén [esedékes GCC-csúcstalálkozó](#) megtartása vált. A csúcst a GCC 1981-es megalapítása óta évente, a lehető legmagasabb szinten rendezik meg a tagállamok, és a harminchat év alatt egyszer sem maradt el (bár Kábusz ománi szultán az elmúlt években egészségi okokra hivatkozva [rendre kihagyta azt](#)). Mivel azonban az integráció tagjainak a fele jelenleg nem áll szóba a katari vezetéssel, kérdéses volt, hogy fizikailag meg lehet-e szervezni a találkozót. Különösen pesszimisták lettek a szakértők az után, hogy október utolsó napjaiban a bahreini külügyminiszter [kijelentette](#), hogy az ország nem hajlandó részt venni egyetlen olyan GCC-ülésem sem,

amelyre Katar is hivatalos, [a kuvaiti emír](#) pedig a válság elhúzódása esetére még az integráció bukását is kilátásba helyezte. Az esemény elmaradása tehát azt sugallta volna a nemzetközi közösség számára, hogy a GCC napjai meg vannak számlálva.

A csúcstalálkozót végül a házigazda kuvaiti kormány december 5–6-ára [hirdette meg](#) – napra pontosan fél évvel a válság kirobbanása utánra. A meglepetésként érkezett hír óvatos optimizmusra adott okot a [megfigyelők számára](#), azonban a kétnaposra tervezett [találkozó néhány óra alatt összeomlott](#), és a kuvaiti emír gyakorlatilag [egy tizenöt perces zártkörű megbeszélést](#) követően feloszlatta a csúcst. A hivatalosan kiadott [kuvaiti deklaráció](#) tartalma pedig kimerült az egység fontosságának a hangsúlyozásában.

A diplomáciai bukásnak két oka volt. Egyrészt az, hogy csupán Katar és Kuvait államfője vett részt a találkozón, a többi állam alacsonyabb rangú tisztségviselőket küldött; másrészt pedig a megbeszélés hivatalos kezdete előtt az Egyesült Arab Emírségek külügyminisztériuma bejelentette, hogy a föderáció és Szaúd-Arábia között egy új intézményesített együttműködés jön létre. A GCC-től független [együttműködési és koordinációs közös bizottság](#) célja a két fél katonai, politikai, gazdasági, kereskedelmi és kulturális ügyeinek a koordinálása (valamint minden olyané, amelyben a feleknek közös érdekeik vannak).

A lépés egyértelmű [üzenete](#), hogy a szaúdi–emírségi együttműködést nem köti a GCC intézményesített formája, így az az integráció esetleges felbomlása esetén is képes garantálni a regionális stabilitást. Habár a bilaterális együttműködés – [amelybe Bahreint is bármikor beemelhetik](#) – nem helyettesíti teljesen a GCC struktúráját, a létrehozása mégis azt mutatja, hogy az Öböl Menti Együttműködési Tanács a fennmaradása esetén könnyen kiüresedhet. Ez a folyamat beleillene a közel-keleti integrációs formák fejlődésébe, amely fokozatosan az egyre kisebb tagsággal rendelkező, fókuszáltabb intézmények felé vezet, a nagyobb, általános együttműködést biztosító szervezetek helyett (lásd az Arab Ligát).

A KATAR-ELLENES KOALÍCIÓ TAGJAINAK SPECIÁLIS ÉRDEKEI

A válság feloldása a Katar-ellenes kvartett tagjainak motivációjától és érdekeitől függ elsősorban, azok pontos azonosítása azonban nehezebb feladat, mint amilyennek tűnik. A koalíció [a terrorista csoportok katari támogatásának a beszüntetését tűzte a zászlajára](#). Ez jogos igénynek is tekinthető, ugyanakkor a pontos tartalmát nehéz megítélni, több okból kifolyólag is. Egyrészt a szaúdi–emírségi(–egyiptomi) [szóhasználatban](#) a Muszlim Testvériség is terrorista csoportnak számít, mint ahogy az Iránhoz kötődő szervezetek is (pedig közülük többet sem az ENSZ, sem a nyugati államok nem tekintenek annak). Másrészt a Katar és a radikális dzsihadista hálózatok (pl. az al-Káida vagy az Iszlám Állam) közötti pontos kapcsolatot is nehéz feltárni, hiszen azok gyakran közvetettek, vagy nem a katari államhoz, inkább magánszervezetekhez kötődnek. Harmadrészt az is nyilvánvaló,

hogy [Katarhoz hasonlóan Szaúd-Arábia](#) sem riad vissza a radikális szervezetek támogatásától.

A terrorizmus támogatásának tilalma mellett az egymás belügyeibe való be nem avatkozás tekinthető a felek érdekeiben a másik közös pontnak. Ez a norma azonban megfoghatatlan, ráadásul a Közel-Keleten a gyakorlatban nem igazán érvényesül: a régió történelmének ugyanis szerves része a szomszédok belügyeibe való folyamatos intervenció. A koalíciót vezető négy állam mindegyike számára kritikus kérdés [az al-Dzsazíra műsorpolitikája](#), amelynek megváltoztatását Katar már 2014-ben megígérte, de csak korlátozottan tartotta magát hozzá. Kérdéses, hogy Doha milyen kielégítő garanciát tudna adni a szuverenitása fenntartása mellett.

A közös nevező megtalálását (az általános, nehezen alkalmazható elveken kívül) az nehezíti meg igazán, hogy a Katar-ellenes koalíció tagjai [eltérő motivációkkal](#) rendelkeznek. A Muszlim Testvériség támogatása az Egyesült Arab Emírségek és Egyiptom számára elsődleges kérdés: mindkét országban a mérsékelt iszlamista hálózat jelenti a legfontosabb belső ellenzékot (még ha az előbbi számára inkább potenciális, az utóbbira nézve pedig létező is az általa jelentett fenyegetés). Ezzel szemben Bahreinnek és Szaúd-Arábiának az Iránnal fenntartott kapcsolatok mélysége okozza a legtöbb fejfájást: a síita többségű, de szunnita vezetésű Bahreinben az ellenzék egy része szoroson kötődik Teheránhoz, Szaúd-Arábia külpolitikája számára pedig 2015 óta a síita köztársaság térhódításának a megakadályozása az elsődleges prioritás. Az egyes államok hozzáállásában speciális szempontok is közrejátszanak: [a bahreini–katarai kapcsolatok](#) hagyományosan feszültek, az Emírségek pedig (hasonló méretükből és bizonyos szerkezeti hasonlóságukból adódóan) számos szektorban ([turizmus](#), [légi közlekedés](#) stb.) [gazdasági verseny-társként tekintenek](#) Katarra. Éppen ezért az EAE számára az embargó hosszú távú fenntartása is elég lehet a versenyképességért folyó harchoz.

A válság és az abban részt vevő államok eltérő motivációja rávilágít a GCC legnagyobb strukturális kihívására: ez pedig az a tény, hogy a tagállamok biztonságpolitikai percepciói közötti különbség egyre növekszik. Az 1981-ben létrejött Öböl Menti Együttműködési Tanács alapja a hat tagállam közötti biztonságpolitikai kooperáció volt. Ez elsősorban nem a hagyományos katonai, hanem inkább a politikai (és gazdasági) kihívások kezelésére irányult, vagyis a különböző ellenzéki mozgalmakkal szembeni közös fellépésre. Az általános vélekedés ellenére Irán külpolitikája sem elsősorban egy közvetlen háború veszélyét jelenti, hanem az Öböl arab országain belül működő síita csoportok támogatását, valamint a GCC regionális érdekeinek a sérülését (ami inkább politikai, mint katonai kihívás). Az elmúlt években a [regionális változások](#) és a tagállamok eltérő fejlődési útja következtében a GCC közös alapjának számító [biztonságpolitikai megfontolások egyre eltérőbbé](#) váltak. Ennek a legegyszerűbb jele, hogy az integrációnak csak a fele áll ki Katarral szemben: az ország külpolitikája miatt Kuvaitot ért károk sokkal csekélyebbek voltak (hiszen a Muszlim Testvériséghez és az Iránhoz való viszonya is más); Omán csendesen, de határozottan támogatja Dohát; Bahrein számára pedig Teherán egy megbízható gazdasági és politikai partnert jelent, nem igazi fenyegetést.

Ezek a szempontok mind megkérdőjelezik nemcsak a GCC hatékonyságát, de a létjogosultságát is. A közös politikai biztonsági fenyegetések ellen létrehozott szervezetből mára ugyanis a valamennyiüket érintő fenyegetések száma csökkent, a szervezet mégis változatlan maradt. Ráadásul az olaj utáni korba történő átlépés során a gazdasági versengés még növekedhet is a tagállamok között. Bár továbbra is vannak közös céljai az Öböl arab államainak, a nagy kérdés azonban az, hogy azok elég ösztönző erőt jelentenek-e az integráció működéséhez és fenntartásához.

Ráadásul az EAE, Katar és Szaúd-Arábia közötti kötélhúzás értelmezhető az új vezetői generáció hatalomra jutásának az eredményeként is. [Több forrás szerint](#) a katarai válság nem más, mint a harminckét éves szaúdi trónörökös, Mohamed bin Szalmán és Abu-Dzabi trónjának (szintén fiatalnak számító) ötvenhat éves örököse, Mohamed bin Zájid Al Nahján üzenete a harminchét éves Tamím bin Hamad Al Tháni katarai emír számára, hogy – apjuktól eltérően – ők már nem fogják elnézni Katar különutas viselkedését. A frissen létrehozott emírségi–szaúdi bizottság is bin Zájid kezdeményezése volt. Ha igaz ez a narratíva, még inkább kérdéses, hogy a felek készek és hajlandók-e a kompromisszumra.

Végül, de nem utolsósorban fontos kiemelni a válságnak az Öböl menti társadalmakra tett hatását is. A GCC tagállamainak a lakossága a határokon átívelő családi és törzsi kapcsolatokkal rendelkezik, így az [utazási nehézségek társadalmi szinten komoly problémákat](#) okoztak. A koalíció országaiban élő katarai állampolgároknak [két hét állt rendelkezésükre](#), hogy elhagyják a lakóhelyüket, a katarai gazdaság lassulása pedig az országban lévő több mint kétfélmillió [migráns munkavállaló lehetőségeit](#) szűkíti be. Az országokon átívelő családi kapcsolatok szétszakítása talán a legbiztosabb jele annak, hogy a szaúdi–emírségi koalíció drasztikus választ akart adni Katarnak, és nem rövid távra tervezett.

NEMZETKÖZI KÖVETKEZMÉNYEK – A KÖZEL-KELET

A katarai válság a GCC belső feszültségei mellett kihatott a közel-keleti regionális egyensúly más kérdéseire is, elsősorban három szempontból: egyrészt erősítette Irán regionális pozícióit, másrészt növelte a szakadékot Törökország és Szaúd-Arábia között, harmadrészt pedig felerősítette az egyiptomi–katarai vetélkedést.

Az iráni–katarai kapcsolatok nem titkoltan fontos szerepet játszottak a válság kitörésében. Nemcsak a közvetlen bilaterális reláció jelentett problémát Rijád, El-Manáma és Abu-Dzabi számára, hanem a Teherán és Doha közötti eseti jellegű együttműködés is, [például Szíriában](#). Az embargóval látszólag rá akarták venni Katarra, hogy lazítsa az Iránhoz fűződő kapcsolatait, ám az intézkedés épp az [ellenkező hatással járt](#): a gazdasági kapcsolatok (lásd az elemzés első részét) mellett a politikaiak is egyre szorosabbá váltak. Katar [augusztusban ismét nagykövetet küldött a perzsa országba](#) – 20 hónappal az után, hogy a GCC szinte egységesen visszahívta

a diplomatait onnan, mivel [a teheráni szaúdi nagykövetséget](#) 2016 elején kifosztották. Ráadásul 2017. október elején Mohamed Dzsavad Zaríf iráni külügyminiszter [Katarba és Ománba látogatott](#), hogy a regionális kérdésekről egyeztessen a két „renitens” GCC-tagállammal.

Ez a folyamat jelentősen segíti az iráni külpolitikát és a teheráni befolyás kiépítését a Közel-Keleten. Egyrészt a válság egyre nagyobb nyomást helyez a GCC-re mint integrációra, hiszen tagjainak már egyharmada (Katar és Omán) pozitív viszonyt épít ki Iránnal, ami azt jelenti, hogy egyre nagyobb az esélye annak, hogy a perzsa állam felbomlasztja az Öböl menti együttműködést. Ez tovább javítaná [Teherán helyzetét a hatalmi egyensúlyban](#), amely már 2003 óta folyamatosan Irán javára változik. Másrészt Teherán ki tudja használni a helyzetet a saját imázsa javítására: Szaúd-Arábiánál mérsékeltebbnek állítja be magát, azaz egy olyan szereplőnek, amely – Rijáddal ellentétben – szunnita országokkal (mint Katar vagy Törökország) is képes pozitív viszonyt ápolni. Harmadrészt (ahogy azt az iráni külügyminiszter katarai és ománi látogatásának a napirendje mutatja) a katarai–iráni közeledés kihat olyan regionális válságok rendezésére is, mint [a jemeni](#) és [a szíriai](#).

Törökország már az „arab tavasz” folyamán is Katar elsődleges partnere volt (a Szaúd-Arábia által ellenségnek tekintett) Muszlim Testvériség támogatásában, éppen ezért a szaúdi–török viszony is ambivalensen alakult. A katarai–török speciális kapcsolat 2015 decemberében lépett új szintre, amikor [Ankara bejelentette](#), hogy egy állandó katonai bázist épít Katarban. Ezzel Törökország vált – az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország és az Egyesült Királyság mellett – a negyedik olyan állammá, amely nem az Öböl mentén fekszik, mégis képes katonai erő közvetlen alkalmazására a térségben. A [2016 májusában megnyitott](#), elvileg 3000 fő befogadására alkalmas bázis bezárása is szerepelt a koalíció követelései között, amiből arra következtethetünk, hogy a török–katarai katonai és politikai együttműködés mélysége is aggodalommal töltötte el a kvartettet.

Ankara azonban [nem hátrált meg](#): két nappal a válság kitörése után a török parlament ratifikált két, már korábban megkötött katonapolitikai egyezményt, majd rövidesen török harci járművek és katonák érkeztek Katarba. Ez értelmezhető egy esetleges puccskísérlettől vagy külső beavatkozástól való elrettentésként is. Recep Tayyip Erdoğan török elnök határozottan elutasította a létesítmény [bezárása iránti követelést](#) (amit végül töröltek is a listáról), vagyis a [retorikai feszültség számottevően megnőtt](#) Törökország és Szaúd-Arábia között. [Egyes hírek](#) szerint ráadásul Egyiptom azt javasolta a kvartettnek, hogy Ankarára is terjesszék ki az embargót.

Ennek ellenére Törökország igyekezett normalizálni a kapcsolatát a GCC összes tagjával. 2017. július 23–24-én Erdoğan elnök Katarba, Kuvaitba és Szaúd-Arábiába [látogatott](#), hivatalosan közvetítési szándékkal (bár kétséges, hogy Katar egyértelmű támogatójaként képes lett volna igazi mediációra). A körút igazi célja valószínűleg inkább a katarai válság miatt Rijáddal kialakult feszültségek csökkentése volt. Ezt sikerült is elérnie, így a szunnita világ két vezetője meg tudta gátolni a kapcsolataik romlását.

Szaúd-Arábia számára ez legalább annyira hasznos volt, mint Törökországnak. Félő volt ugyanis, hogy [a katari válsággal tovább folytatódik](#) Irán és Törökország közeledése, amely már a szíriai polgárháború és az asztanai folyamatban való részvétel miatt is látható volt. Az ősz folyamán [a kurdkérdésben való egyetértés](#) még jobban közelítette egymáshoz a két szereplőt. Éppen ezért Rijád számára kritikus fontosságú volt, hogy ne lökje el magától Ankarát. Ez azonban csak a szaúdi kormány szemében elsődleges érdek: az EAE és Egyiptom nem félti az Ankarával való kapcsolatait, hiszen a Muszlim Testvériség török támogatása épp elég problémát okoz nekik. Szaúd-Arábiának azonban egyedül is sikerült megakadályoznia a kapcsolatok romlását, ami ismét azt bizonyítja, hogy a Katar-ellenes koalíció tagjai merőben ellentétes percepciókkal rendelkeznek. A helyzetet tehát Rijádnak sikerült kezelnie, ugyanakkor egyértelmű, hogy [a válság további eszkalálódása esetén](#) Törökország nem gondolkodna azon, hogy melyik oldalt válassza.

A közel-keleti államok közül fontos még kiemelni Egyiptomot mint a Katar-ellenes koalíció egyik meghatározó tagját. Amennyiben a katari válságot a GCC belső ügyének tekintjük, úgy Egyiptom helyzete hasonló, mint Törökországé, csak a másik oldalon. A [2013-ban hatalomra került egyiptomi katonai vezetés](#) számára Doha mindig is ellenségnek számított, hiszen támogatta az elnöki pozíciót 2012–2013-ban betöltő, a Muszlim Testvériséghez köthető Mohamed Murszit. Mivel Murszi elnökségéről negatív kép él a társadalomban, Doha az [egyiptomi lakosság szimpátiáját](#) is elveszítette. Egyiptom Katar-ellenessége az EAE-nek az iszlamista csoportokkal szembeni ellenséges érzéseivel rokonítható, s nem Szaúd-Arábia Irán- és síita-ellenességével. Ezt bizonyítja az is, hogy Kairó – Rijádtól eltérően – [Bassár al-Aszad szíriai elnököt támogatja](#), és nem tekinti partnernek a Muszlim Testvériség és más, radikálisabb hálózatok által dominált szíriai ellenzékét.

A katari válság tehát csak az egyik eleme, nem pedig a kezdete volt a két ország közötti feszültségeknek, ám kétség kívül növelte azokat. 2017 őszén a Qatar Airways [leállította](#) az egyiptomi járatait, válaszul az észak-afrikai ország [vízumkötelessé tette](#) a katari állampolgárok számára a határa átlépését. A két fél ellentétei már versengéssé is fokozódtak bizonyos kérdésekben, így a [Gázai övezetet uraló palesztin szervezettel, a Hamással](#) való kapcsolatépítésben vagy (a katari–szudáni, illetve a katari–etióp kapcsolatok mélyülésével) bizonyos [észak-afrikai regionális kérdésekben](#). A Sínai-félszigeten történt november végi terrorista merénylet kapcsán is egymásnak estek a felek: [Katar és Egyiptom egymást okolta](#) a szerencsétlenség miatt.

Doha ugyanakkor 2017 végére [igyekezett nyitni](#) Kairó felé. Katar minden bizonnyal megpróbálta kihasználni a szaúdi–egyiptomi kapcsolatokban az utóbbi években egyre látványosabban megmutatkozó ellentéteket – a már említett [szíriai polgárháború](#) mellett ide sorolható a [libanoni helyzet megítélése](#) is –, és így akarta „megkerülni” Szaúd-Arábiát és az Emírségeket. Ráadásul, ahogy a török–szaúdi viszony is normalizálható volt, akár a katari–egyiptomi közeledés is elképzelhető lett volna. A manőver azonban egyelőre sikertelennek tűnik, ugyanis Dohának az egyiptomi „arab tavaszban” játszott szerepét Kairó nem tudja elfelejteni. Így kijelenthető, hogy Katar egyelőre nem képes az ellene felállt koalíció egységének felbontására.

KITEKINTÉS – A GLOBÁLIS NAGYHATALMAK SZEREPE

A katarai válság kezelése jól mutatja a globális nagyhatalmaknak a közel-keleti eseményeket befolyásoló képességének a mértékét és korlátait. Általánosságban elmondható, hogy a térségben a leginkább érdekelt külső hatalmak (az Egyesült Államok, Oroszország, az Európai Unió, valamint Kína) egyikének sem volt hasznára a válság kirobbanása, és érdemben egyiküknek sincs lehetősége az események gyors megoldására. A nagyhatalmaknak a válságban betöltött szerepe eltérő volt, és mindannyian a saját stratégiai korlátaikkal voltak kénytelenek szembeesülni:

- Az Egyesült Államok nem viselkedik egységes szereplőként, és nem rendelkezik a helyzet kezelésére alkalmas világos stratégiával. Míg Donald Trump elnök [többször](#) is a szaúdi vezetésű koalíció iránti [támogatását](#) fejezte ki, addig az államapparátus – elsősorban a [külügyminisztérium és a védelmi minisztérium](#) – véleménye, úgy tűnik, inkább a katarai állásponhoz áll közelebb. Az országban található ugyanis például a térség egyik legnagyobb amerikai támaszpontja, az [al-udeidi légibázis](#), ahol kb. tízezer amerikai katona állomásozik, valamint a Központi Parancsnokság (CENTCOM) egyik, a közel-keleti térségért felelős regionális központja is. Mindez természetesen fontos szerepet tölt be a külpolitikai és védelempolitikai döntéshozók számításaiban, így a két tárca minisztere, Rex Tillerson és James Mattis Katar pozícióját igyekezett erősíteni a válság során (többek között [egy terrorizmusellenes közös nyilatkozattal](#) és egy [egy milliárd dolláros fegyverüzlettel](#)). A kormányzat több hangon történő megszólalása kétségessé teszi, hogy az Egyesült Államok képes-e következetesen vagy konstruktívan fellépni a vitában, illetve érdemben [közvetíteni](#) a felek között.
- Oroszország a szíriai válság ellenére igyekezett fenntartani a pozitív viszonyt a GCC országaival, éppen ezért Moszkvát is [kellemetlen helyzetbe hozta](#) Katar elszigetelésének kísérlete. A Perzsa-öböl arab államai nélkül Moszkva közel-keleti befolyása nagymértékben csökkenne, hiszen elveszítené az egyik legfontosabb politikai tőkéjét, a bármelyik féllel való kapcsolatteremtés lehetőségét. Ráadásul Katarral és Szaúd-Arábiával is [igyekeznek stabil gazdasági kapcsolatokat](#) kiépíteni, elsősorban az energia- és tőkepiacokon. Sokakat meglepett, hogy [Oroszország nem áll be a koalíció mögé](#), és pártatlan maradt (hiszen Szaúd-Arábia sokkal fontosabb Moszkva számára, mint Katar) – ugyanakkor az a [párbeszédre való felszólításon kívül](#) nem járt semminemű kézzelfogható kezdeményezéssel. A katarai válság így megmutatta, hogy a diplomáciai konfliktusok kezelésére Moszkva jelenleg alkalmatlan, és nem rendelkezik olyan eszközökkel, amelyekkel tárgyalásokra tudná készíteni a feleket.
- Az Európai Unió [szoros gazdasági kapcsolatokkal rendelkezik](#) a GCC-vel: a Perzsa-öböl menti integráció számára az EU a legjelentősebb, az Unió szempontjából

pedig a GCC az ötödik legfontosabb kereskedelmi partner. Ebből kifolyólag, elméletileg, az európai országoknak és intézményeknek [kulcsszerepük lehetne a válság megoldásában](#) – különösen az Egyesült Államok visszahúzódása miatt. Úgy tűnik, hogy az EU és tagállamai inkább a katari, mint a szaúdi állásponttal értenek egyet. Legalábbis erre utal a [francia, a brit](#) és a [német kormány](#) több lépése is. Ugyanakkor az európai gazdasági befolyás nem váltható egyértelműen politikaira, az uniós intézmények rugalmatlansága pedig nem teszi lehetővé a gyors reagálást.

- Az Európai Unióhoz hasonlóan Kína számára is a Perzsa-öböl államaival kiépített gazdasági kapcsolatok az elsődlegesek. Peking [„Egy övezet, egy út” kezdeményezését érzékenyen érintheti](#) a válság fennmaradása, hiszen a projektben több GCC-ország is fontos szerepet játszik. Katarral és Iránnal ráadásul [számos politikai kérdésben](#) is egyetért a kínai vezetés. A kelet-ázsiai ország ugyanúgy állt hozzá a katari válsághoz, mint az összes közel-keleti eseményhez, és kizárólag a [be nem avatkozás elvének](#) a teljes körű tiszteletben tartásával nyilvánít véleményt. Ez a stratégia azonban folyamatos egyensúlyozásra és politikai cselekvőkép telenségre kárhóztatja Pekinget a térségben és a jelenlegi válság során is.

Látható tehát, hogy egyik globális nagyhatalomnak sem állt érdekében a válság kitörése, a Perzsa-öböl stabilitásának a megkérdőjelezése és a politikai vitáknak a gazdasági érdekek feletti dominanciája. Jelenleg azonban nem lehet egyik fél oldalán sem tapasztalni a katari válság kezelésére alkalmas befolyást, stratégiát és politikai akaratot.

ÖSSZEGZÉS – A VÁLSÁG LEHETSÉGES KIMENETELEI

A két részből álló elemzés legelején két kutatási kérdést tettem fel. Az első a Katar elleni fellépés sikerességére vonatkozott. Ahogy azt korábban megállapítottam, a Katar-ellenes koalíció tagjai eltérő motivációkkal rendelkeznek. Ebből is kifolyólag a közös célt (Katar külpolitikájának érdemi megváltozását) nem sikerült elérniük; az egyes partikuláris érdekek tekintetében azonban látható előrelépés. Ez különösen az Egyesült Arab Emírségekre igaz: Abu-Dzabi számára kifejezetten fontos cél volt a katari versenyképesség csökkentése, amely a jelenlegi állapotok fennmaradásával is könnyen elképzelhető. Ezzel szemben a szaúdi terv – Irán befolyásának a visszaszorítása – egyáltalán nem valósult meg. Épp ellenkezőleg: az események hatására Irán befolyása megnőtt az Arab-félszigeten.

A másik kérdés a jövőbeli kilátásokra vonatkozott. A katari válság belső és külső hatásainak a számbavételével fel tudjuk rajzolni a legvalószínűbb forgatókönyveket és megoldási lehetőségeket. Természetesen a biztosat semmiképp sem lehet megjósolni, mégis három olyan scenárió körvonalazható, amely a jelenleg rendelkezésre álló információk alapján a legnagyobb valószínűséggel bekövetkezhet.

A legvalószínűbb forgatókönyv szerint a *katari válság legalább középtávon (3-4 év) elhúzódik*. Sem Katar, sem az ellene felállt koalíció nem fogja látványosan feladni az elveit. A GCC kiüresedik, az integráció tagjai közötti biztonságpolitikai különbségek növekednek. Az arab monarchiák közötti együttműködés elsősorban a gazdasági területekre korlátozódik. Bahrein és Szaúd-Arábia kapcsolata marad a legszorosabb, az Egyesült Arab Emírségek pedig [a Rijáddal való érdekellentétei miatt](#) egyre függetlenebb politikát folytat, ugyanakkor fontos kérdésekben képesek együttműködni egymással. Irán térségbeli befolyása nem csökken, Szaúd-Arábia pedig egyre radikálisabb eszközökhöz folyamodik ellene.

Szintén esélyesnek látszik az a *szcenárió, hogy Katar és az ellene felállt koalíció a színtalpak mögött megegyezik egymással*. Ahogy 2014-ben történt, úgy a következő egy-két évben is elképzelhető, hogy (az Öböl menti politikai kultúrának megfelelően) a rezsimek vezetői „hirtelen” megállapodnak egymással, és valamilyen kompromisszumos megoldásra jutnak. Az odáig vezető út és az eredmény attól függ majd, hogy a katari gazdaság milyen mértékben esik áldozatul a szankciók fennmaradásának. A kiegyezést valószínűleg nem külső közvetítés, hanem a GCC kormányai által képviselt politikai akaratnak a változása hozza el, esetleg Irán olyan mértékű megerősödése, amely egységbe kovácsolja a GCC tagjait. A forgatókönyv esélyét növeli a válságnak az egyik oldalról az emírségi és a szaúdi trónörökös, a másiktól pedig a katari emír közötti, személyes jellege, ugyanakkor csökkenti a térség modern kori történetében eddig példátlan mértékű bizalmatlanság.

A harmadik, ám kevésbé valószínű *szcenárió szerint a válság az egyik fél politikai kapitulációjával ér véget*. Ezen belül akár a koalíció, akár a katari kormány dönthet úgy, hogy feladja a jelenlegi pozícióját, és békülékenyebb politikát hirdet a másik féllel szemben. Ez – egy előre nem látható sokk kivételével – elsősorban Katarról képzelhető el; különösen, ha veszélybe kerülne a labdarúgó-világbajnokság rendezésének az esélye. E forgatókönyv elképzelhető ugyan, de nem valószínű: most úgy tűnik, mindkét fél számára előnyösebb és politikailag „olcsóbb” a jelenlegi helyzet fenntartása, mint a kapitulációval járó presztízsveszteség, amely hosszú távon is kikezdheti az egyes rezsimek belső népszerűségét.

A külső szereplőknek eltérő érdekeik vannak a három forgatókönyv kapcsán. Minden globális nagyhatalom a második forgatókönyvet preferálja, hiszen sem a feszültségek fennmaradása, sem az egyik fél túlzott meggyengülése nem áll az érdekükben. Irán számára a feszültségek fennmaradása vagy a szaúdi vezetésű koalíció kapitulációja lenne a legjobb, hiszen e kettő biztosítaná a leginkább az érdekeit. Egyiptom Katar kapitulációjával volna elégedett. A vele ellentétes pozícióban lévő Törökország szemében viszont nem biztosan lenne pozitív a szaúdi koalíció megszégyenülése, így neki is a második, kompromisszumos megoldás a legkevésbé kockázatos kimenet. Ugyanakkor kijelenthető, hogy fél év elteltével még egyik szereplőnek sincs meg a kellő mozgástere az események érdemi alakításához.